

CSIKÓS GRÉTA

Gerlóczy Márton:
A katlan

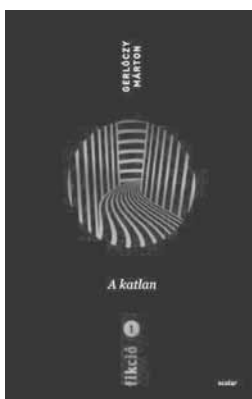
Scholar, 2021

CSIKÓS GRÉTA (1999) Gödöllő

A *katlan* című legújabb Gerlóczy-regény narrátora a századelős Budapest két jelentős család történetének nyomába eredve indul el egy küzdelmes identitáskeresés útján. Ez a két dolog a regényben szervesen összefonódik: az önéletrajzi és fikciós elemek szinte szétválaszthatatlanok – éppen úgy, ahogy ezt a Gerlóczy családban terjedő családi legendák szintjén is megfigyelhetjük. Miután Márton végre elfogadta új identitását, a Gerlóczy nevet, újabb rejtélyes eseményekre derül fény a család történetében. Főhősünk ezért ismét identitásvesztést él át, így nincs más választása: magára vállalja a hálátlan feladatot, a „nagyakarítást”, hogy egyszer s mindenkorra rendet tegyen a kusza, szövevényes családfában. *A katlan* a *Fikció* trilógia első kötete, amely a család férfi tagjait helyezi a középpontba. Ez annak lehetőségét is felveti, hogy a szerző női felmenőkkel foglalkozó *Mikecs Anna – Altató* című, 2017-ben megjelent regényét az új könyv párjaként olvassuk.

Mi határozza meg az ember identitását? A teteteink, a származásunk, a családjunk, a környezetünk, esetleg az elért sikereink – válaszolhatnánk. Gerlóczy Márton *A katlan* című regényének elbeszélője – aki névleg megegyezik az íróval – is éppen erre a kérdésre keresi a választ. Úgy tűnik, szerinte identitásának alapja a neve, származása, illetve őseinek története. Létezését mintha erre alapozná, éppen ezért, amikor kiderül, hogy kiskorától kezdve nem a biológiai apja nevét viselte, a helyzetet egy igen erős identitáskrizisként élte meg. Nevét végül megváltoztatta Vácziról Gerlóczyra, hogy ezzel rendet tegyen a családi viszonyokban. Mikor kiderült, hogy apja, aki kiskorától nevelte, és aki nemrég halt meg, nem a vér szerinti apja volt, hatalmas trauma érte a fiút: hatéves korában elvesztette az édesapjának hitt Tamást, majd később „édesapja” emlékeitől is megfosztják, mikor kiderül igazi származása. (Erről is szól többek között az író első megjelent könyve, az *Igazolt hiányzás*.) A férfi halála után Tamás helyére lép a család életében Gerlóczy

Ferenc, Márton vér szerinti apja. Az új apával új név is jár; az új névvel pedig új örökség: rokonok, hagyományok és egy, a Mártonéhoz hasonló szövevényes történet, amelyben összefonódik Budapest két fontos, előkelő családja. A nagy küzdelmek árán elfogadott és interiorizált, a Gerlóczy név által kijelölt identitást újra megrengeti a felvetés, amely szerint az elbeszélővel történt eset két generációval korábban is megtörténhetett: nagyapját, Gerlóczy Ferencet sem biztos, hogy a vér szerinti apja nevelte. Anyja, Nagy Ida első férje, Kriegler Miksa halála után férjhez ment a jóképű orvoshoz, Gerlóczy Zsigmondhoz, akivel a budapesti rossz nyelvek már a Krieglerrel való házassága idején is összeboronáltak. Márpedig ha ez igaz, egy ismétlődő mintát fedezhetünk fel a Gerlóczy családban. Nevezetesen, hogy egy gyermek sokáig nem a vér szerinti apjának, egy Gerlóczy-nak a nevét viseli, csak később veszi fel azt. A történetet vizsgálva Márton megpróbál rendet tenni a családban keringő számtalan történet között, és keresi az igazságot, amely talán saját identitásához vezet majd el.

A regény tényleges cselekménye viszonylag rövid: egy író, Gerlóczy Márton elutazik karácsonyra Sciclibe, hogy a családjáról szóló regényén dolgozzon, és egy fontos DNS-teszt eredményére vár. Az elbeszélő kavargó gondolatait, identitáskrizisének lenyomatait, az első benyomásokat a szicíliai kisvárosról, a családfakutatás eredményeit és dokumentumait teszi egymás mellé a regény. Ezen szövegek párbeszéde a megbontott időrend ellenére egy egyre tisztuló képet fest a családról és az igazságról. A családfakutatás során megismerjük mind a Gerlóczy, mind a Kriegler család tagjait, foglalkozásukat, anyagi és szociális helyzetüket és – valamennyire – személyiségüket is. Átalluk megelevenedik a századforduló Budapestje, a Királyi Bérpalota, de még a szegedi zsidó közösség is. Ele-

inte nagyon nehéz dolga van az olvasónak: a sok név, a sok apa között nehéz kiigazodni, talán ez néha még az elbeszélőnek is gondot okoz, de a regény végére *majdnem* minden elem és rokon a helyére kerül.

Gerlóczy Márton regénye lényegében a családta kutatásának folyamatát rögzíti, ami kutatásmódszertani szempontból is kivételesen érdekes. Milyen dokumentumokat vizsgált az elbeszélő, milyen adatokat szerzett meg belőlük, ezeket miként lehet értelmezni, és a legfőbb kérdés: tényleg az igazsághoz vezetnek el a következtetéseink? Az izgalmas, már-már krimiszerű, rejtélyes kutatómunka során megismerjük szinte az egész Gerlóczy rokonságot, akik közül mintha senkinek sem lenne fontos származásuk igaz története, és akik segítség helyett inkább akadályozzák a kutatást. Az elbeszélő magára marad a rejtéllyel, hiszen családtagjai szívesen fürdőznek a Gerlóczyk századforduló óta fennálló hírnevében és figyelemre méltó múltjában. Szeretik ezt a nevet és a vele együtt járó szellemi örökséget, ezért egyáltalán nem érdekli őket az igazság. Hogy ez mennyire nem fontos a családtagoknak, az is mutatja, hogy a közvetlen felmenőikkel kapcsolatban is több verzióban maradnak fent bizonyos történetek. Ha valami kétes dolog történt a múltban, azt átírják: *mesélnek*. Hiszen mennyivel jobb érzés, ha a család csupa szakmailag és erkölcsileg feddhetetlen össel rendelkezik. Éppen ezért tulajdonít Márton a családfakutatásnak hatalmas jelentőséget. Ő arra kíváncsi, hogy mi a valóság alapja a családi legendáriumnak. Egyrészt a századfordulós Budapest két rendkívül fontos családjáról beszélünk, a családok közti relációk felkutatásának már a történeti értéke is hatalmas. Másrészt az elbeszélő szubjektum az egész életét az alapján teszi mérlegre, hogy kik voltak az ősei. A családi „nagyakarítás” a régi traumák feldolgozásának egy lehetséges eszköze lehet, bár a rend szeretete, az igény arra, hogy minden a helyére kerüljön, egyébként is jellemző a kutató beállítódású elbeszélőre. Azt látjuk, hogy a múlt nemcsak a jelenre lehet hatással, hanem a jövőre is: az elbeszélő hozzáállása a házassághoz és gyerekvállaláshoz is ettől válik függővé. Az elbeszélő szeretné leendő családját ettől a káosztól megóvni, ezért a kutatás tétje is egyre inkább nő.

A narrátor és az író Gerlóczy Márton azonossága kapcsán több kérdés is felmerül. Egyrészt a mű vallomások megszólalásmódja, a tudatfolyam regényekhez hasonló gesztusai erősítik azt az értelmezést, amely szerint az író és a narrátor egy és ugyanaz. Azonban éppen a szöveg szépirodalmi jellege az, ami egyúttal meg is cáfolja ezt a felvetést. A regény önéletrajzi fikció, amelyben a valóság és a kitaláció szétválasztása éppen olyan nehéz feladat elé állítja az olvasót, mint saját családjának története az elbeszélő Márton. A fikció és a valóság keveredése talán a regény egyik fő üzenete: a tapaszt-

alat, hogy e kettő egymástól nem elválasztható. A trilógia címe: *Fikció*, amely paratextusként kézenfekvő módon a fikció irányába mozdítaná az értelmezést. Azonban a könyvben szereplő számtalan név, helyszín, évszám és egyéb adat közben nagyon is közel tartja a befogadót a valósághoz. A trilógia címéből kiindulva, az, amit a könyv ad, talán pont elmenté a vártak: egy tárgyilagos, konkrét bizonyítékokon nyugvó családkutatást olvashatunk. Így felmerül a kérdés, hogy mire is vonatkozik a cím. Egy magyarázat lehetne, hogy a könyvben leírt család-történet lenne szándékosan áltudományos, azonban ez, mivel két ilyen ismert budapesti családról van szó, nem valószínű. Az adatok több forrásból is ellenőrizhetőek. Sokkal valószínűbb értelmezés lenne, ha a narrátor korábbi identitására, a családi magánmitológiájára vonatkoztatva értelmezzük a szót: *fikció*. Hiszen a regény éppen ezeket bontja le rendre, és építi meg saját (remélhetőleg végső) identitását.

A regény egyik legérdekesebb aspektusa a narratológiai technika, amelyet Gerlóczy Márton használ. A regény egy könyv, pontosabban saját maga keletkezésének történetét mutatja be, önnön megírásának, illetve az azt megelőző kutatómunkának folyamatát. Nagyon izgalmas ez a felfokozott, az olvasóban is tudatosított önreflexivitás: a könyv olvasása közben is arról a könyvről olvasunk, amelyet éppen a kezünkben tartunk. A regény saját magát írja meg – és éppen ezt teszi a regény írója is: azzal, hogy saját magát állítja az elbeszélő pozíciójába, a könyvet író személyt, azaz saját magát is megalkotja. Ebből a szempontból a regény egy arra irányuló kísérletként is felfogható, hogy az elbeszélő Gerlóczy Márton saját regényén keresztül fogalmazza és alkossa meg identitását és világvképét. A regény, persze a családtörténeti kutatás dokumentumait kivéve, szinte teljesen az elbeszélő szubjektuma körül forog: ő áll a középpontban. Őt próbáljuk megismerni, megragadni gondolatai és benyomásai által – a regény az elbeszélő tudatának kvázi lenyomata. A regény ezen vonulata szinte jelentősebbnek érződik, mint a cselekmény, hiszen a lényeg nem is az, hogy mit találunk a család történetét kutatva, hanem hogy ez hogyan hat az elbeszélőre, milyen érzéseket ébreszt benne. A regényt olvasni nagyjából olyan érzés, mint ahogyan ezt az egész kutatást az elbeszélő megélhette. A narrátor benyomásait nemcsak az érzelmi, hanem érzéki szinten, a különböző pillanatok, a scicli és budapesti utcaképek megörökítésével is igyekszik átadni. A leírások éles szemű megfigyelőről árulkodnak: olyan hűen tárja elénk az egyes városok hangulatát, hogy szinte ugyanolyan ismerősnek tűnik az olvasó

számára a Scicli szürke utcasarkain összeverődött idős bácsik csoportja, mint a szmogos, nyüzsgő budapesti utca képe. Ez a pontos megfigyelőképesség, az érzékekre is ható poézis nemcsak a tájak, hanem a különböző karakterek kapcsán is észrevehető. A tehetségüket elvesztegető zsenik, a családi titkokat féltve őrző nagymamák, a csacsogó anyukák és a titokzatos nagybácsik olyan elevenen jelennek meg az olvasó előtt, mintha mindig is ismertük volna őket. Az éles szemhez azonban éles nyelv is jár: Gerlóczy megszokott cinikus stílusa rendkívül szórakoztatóvá teszi a történeteket.

A regény elbeszélőjében felmerülő kérdések az olvasót is arra készítik, hogy saját életét felülvizsgálja, akár onnan kezdve, hogy *Ki vagyok én?* Együtt filozofálunk Gerlóczy Mártonnal, aki már átélte azt, amit senki sem kívánna magának, és amit most kénytelen átélni még egyszer. Azonban fontos feltennünk azt a kérdést is, hogy vajon mi motiválja Gerlóczyt a családi ügyek rendbetételére. Hiszen a már lassan több mint száz éve történetekkel foglalkozik; se kézzel fogható haszna, se jutalma nem származna az igazságból. Nagyjából semmit nem befolyásolna az, ha fény derülne nagyapja igazi származására. Az elbeszélő szerint, ha kiderülne az igazság, akkor vér szerinti apja, Gerlóczy Ferenc is átélhetné azt a fajta gyökértelenséget, amit ő

gyerekként érzett. Lehetséges, hogy ez az egész kutatás leginkább az elbeszélő bosszúja saját apján: nem akarja, hogy Ferenc legyen az apja, nem akarja a nevét sem, ezért érdekli ez az egész történet ennyire.

Gerlóczy Márton regénye sok kérdést felvet, elgondolkodtat. Egyrésztől azért, mert a regény értelmezésének keretei igencsak tágak – a szöveg több szinten is újat mutat. Elvitathatatlan a Gerlóczy és Kriegler családdal foglalkozó történeti kutatások értéke. Fontos, hogy e dokumentáció mellett a regény meg tudta őrizni szépirodalmi jellegét, ami pedig egy másik értelmezési réteghez vezet az olvasót: az emberi élet értéke, az identitás és az ősök kérdésköréhez. A mű nyelvezete mindkét olvasatot támogatja, így mindenki azt „vissz belőle haza”, amire az éppen aktuális élethelyzetében szüksége van. A regény elbeszélőjének kezdeti zavartsága – mivel mindent rajta átszűrve ismerünk meg – kihat az olvasó befogadására is, ez azonban a regény végére elsimul. Az író így a szöveg narratológiai struktúráját is a mondanivaló szolgálatába állítja. Az elbeszélő által megkonstruált beszédhelyzet igen erős önreflexivitást mutat: a regény egyszerre megalkotja önmagát és önnön alkotóját is, így a regénybeli Gerlóczy Márton is megpróbálhatja könyvén keresztül megalkotni saját identitását.

TÓTH CSABA, A táj metafizikája, 1993; Az Isten szeretőinek minden a javukra válik, 2015

MMA
KIADÓ

MMA
MAGYAR MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

MMA•MMK

**Rendhagyó és formabontó
magyar irodalomtörténet
lexikon formában.**

**Keresse a könyvesboltokban
és a www.mmakiado.hu weboldalon!**